

Is het een cadeautje?

Verhalen over mijn werk

Vroeger, wanneer je iets kocht in een winkel, werd er vaak gevraagd: 'Is het een cadeautje?' Al jong was ik gefascineerd door een leuk inpakpapiertje met een speciaal lint, toefjes of een creatieve vouw. Regelmatig stond ik echter ook van het ene been op het andere te wippen, wanneer iemand vóór me in de rij een cadeautje had gekocht; het kon soms zó lang duren voordat het was ingepakt ... Reden dat vandaag de dag de meeste winkels gestopt zijn met het inpakken van cadeautjes en dat je dit zelf kunt doen aan de zogenaamde inpaktafels. Alleen bij een speciaalzaak wordt er tegenwoordig nog flink uitgepakt.

Het voorbereiden van een les heeft voor mij iets weg van het inpakken van een cadeautje: door een leuke, aantrekkelijke werkvorm vang je de aandacht van de leerling en maak je hem of haar nieuwsgierig naar 'wat erin zit'. Verder zoek je meestal een cadeautje dat bij de persoon past, iets wat diegene graag hebben wil. Je geeft geen Lego of

Playmobil aan een 32-jarige en geen fles wijn aan iemand die 11 jaar wordt. Ook met je lesstof moet je aansluiten bij de belevingswereld van je doelgroep in een taal en een vorm die daarbij passen. De les is dan eigenlijk niet anders dan het uitpakken van het cadeautje en als het goed is, zijn de leerlingen al door de verpakking nieuwsgierig gemaakt, en kun je op het juiste moment het lint doorknippen.

Een enkele keer krijg je weleens een cadeautje dat niet ingepakt is en de gever verontschuldigt zich bijvoorbeeld met het geen-tijd-hebben-gedad. Meestal geeft dat toch een beetje een wrang smaakje ... Ik denk dan ook dat je het aan je publiek haast verplicht bent om de lesstof zo dichtbij mogelijk te brengen door deze te verpakken in een aantrekkelijke vorm. Al is het ook waar dat hoe creatief je iets ook verpakt, het uiteindelijk de ontvanger is die bepaalt wat hij ermee doet.

Ik kwam in Mozambique met slechts drie prentenboeken van Max Lucado in m'n koffer: *Er is niemand zoals jij*, *De groene neus* en *De beste!*, wetend dat ik met tieners wilde werken op scholen. Op zekere dag ben ik op de fiets gestapt, naar de dichtstbijzijnde school gereden en vanuit het niets eigenlijk begonnen met in- en uitpakken van 'cadeautjes'; het geven van levenslessen aan tieners. Nu, twaalf jaar later, is dit uitgegroeid tot een jaarprogramma met lessen over de waarde van het leven, karakter, groepsdruk, keuzes maken, rela-

ties, man-vrouwverhoudingen, alcohol, corruptie, omgaan met geld, zwangerschap, rijkdom-armoede, seksualiteit, aids, het milieu, de media enzovoort.

Enkele impressies ...

Is het lekker?

Het wereldje waarin ik woonde en werkte in Brazilië bestond voornamelijk uit *favelakinderen*, kinderen uit de sloppenwijken. Het verbaasde me weleens hoe makkelijk deze om de nek van een wildvreemde hingen of op schoot kropen bij iemand die ze nog nooit gezien hadden. Het viel me dan ook gelijk op dat Mozambikaanse kinderen veel terughoudender zijn. Ze kijken eerst de kat uit de boom, zeker zo'n blank exemplaar, maar als ze weten met wie ze te doen hebben, is het haast ontroerend om te zien hoe ze opfleuren van een glimlach, een aai over hun bol of een compliment. Een beetje positieve aandacht is hier als mest; je ziet ze ervan opbloeien. Ook op school heb ik het meermalen meegemaakt dat recalcitrante tieners na een opbouwend gesprekje, waarin je iets krachtigs van hen benoemt, veranderen in gemotiveerde leerlingen!

Tijdens verlof in Nederland viel me het tegenovergestelde op: een deel van de Hollandse tieners lijkt moe van complimenten en positieve bejegening. Ik hoorde het zelfs een meisje tegen haar moeder zeggen: 'Hou nu eens op met die complimenten.' Ook maakte ik kennis met het fenomeen prinsen- en prinsessencultuur, waarin een deel van de tieners op hun wenken bediend wordt.

Mozambikaanse kinderen lijken over het algemeen meer psychische draagkracht te hebben. Al van jongs af aan worden ze geconfronteerd met lijden, ziekte en dood en weten ze dat de wereld niet om hen draait. Een deel van de Nederlandse tieners leeft onder druk, in een wereld waarin veel keuzes moeten worden gemaakt, terwijl de meeste Mozambikaanse tieners niet zo veel te kiezen hebben; ze zijn al blij als hun naam op een lijst van een van de middelbare scholen staat, zodat ze verder kunnen leren. Tegenover de ongekende studiemogelijkheden in Nederland heb je in Mozambique soms relaties of geld nodig voor een studie/baan. Velen hebben dit niet. Een van de sectoren waar je dan kunt proberen binnen te komen – zonder al te veel geld – is het onderwijs. Je ziet dan ook dat mensen voor het onderwijs kiezen, niet vanuit passie, maar vanuit de gedachte dat er dan in ieder geval brood op de plank is. Het is goed om je dat te realiseren wanneer je merkt dat een groot deel van de leraren ongemotiveerd is of niet komt werken ...

Karaktervorming vindt deels plaats in het gezin en de cultuur waarin je opgroeit, maar je kunt er ook zelf aan werken. Zowel in Latijns-Amerika als in Afrika was men niet erg gecharmeerd van een Nederlands dropje. De enkeling die het durfde te proeven, spugde het snel weer uit. Met dit in het achterhoofd maakte ik een les over karakter. Op vrijwillige basis, uiteraard, kwamen er twee leerlingen naar voren. Ze werden geblinddoekt. Op een lepel schonk ik wat ho-

ning en zei: 'Doe je mond eens open.' Dit gebeurde soms gretig, soms enigszins aarzelend. Maar nadat ze de honing doorgeslikt hadden en ik gevraagd had of het lekker was, werd er heftig geknikt en werden de lippen nog eens afgelikt. Wijd open monden waren vervolgens te zien, toen ik nogmaals vroeg of ze hun mond open wilden doen. Op een vork had ik inmiddels een olijf geprikt. De gezichten betrokken meestal onmiddellijk en op mijn vraag: 'Is het lekker?' werd, kijkend met een vies gezicht, ontkennend geantwoord. Een stukje chocola viel dan weer goed in de smaak, maar een Nederlands dropje of een beetje zout niet; een kauwgumpje weer wel. Kortom, het was duidelijk te zien dat sommige dingen in de smaak vielen en andere niet.

Zoals dat met eten is, is dat met mensen ook: In het Portugees gebruik je hetzelfde woord voor lekker eten en voor mensen die 'aangenaam' zijn, prettig in de omgang; duidelijker kan niet! M'n leerlingen snapten de vergelijking dan ook snel. Net zoals sommige dingen 'goed smaken' en andere niet, zijn er ook mensen die 'goed smaken' en anderen minder. Waar heeft dat nu mee te maken? Onder andere met je karakter. Wat is karakter? Je manier van zijn. Dat legde ik dan verder uit aan de hand van tegengestelde paren uit het dagelijks leven: eerlijk-oneerlijk, gul-gierig, verantwoordelijk-onverantwoordelijk, rechtvaardig-onrechtvaardig enzovoort.

Op het bord verscheen een lijst met positieve eigenschappen in de kleur blauw en een lijst met negatieve eigenschappen in de kleur rood. Ik vroeg de tieners een positieve eigenschap op te noemen van degene die voor hen zorgt – dit zijn lang niet altijd de ouders, soms zijn deze overleden en soms wonen ze om andere redenen niet bij hun ouders. Dit vonden ze soms lastig (...) maar in iedere klas waren er wel een paar leerlingen die iets wisten te noemen: ‘Juf, mijn moeder is rechtvaardig. Als er iets is gebeurd, wil ze weten wat er precies heeft plaatsgevonden en zal ze de persoon die onjuist gehandeld heeft daarop aanspreken, ook als het haar eigen kind betreft.’ ‘Juf, mijn broer is eerlijk. Mijn vader wilde hem 500 meticaï (ongeveer 13 euro) geven om zo de leraar gunstig te stemmen om van zijn onvoldoende een voldoende te maken. Hij weigerde en zei dat hij een voldoende ging halen door zijn verstand te gebruiken.’ ‘Juf, mijn zus is verantwoordelijk. Ik heb geen ouders en zij zorgt voor mij.’ De volgende vraag was: ‘Stel je voor dat ik jullie kinderen later in de klas heb en ik stel deze vraag aan hen. Wat zou je dan graag willen dat je zoon of dochter voor positiefs over jou zegt?’ ‘Dat ik liefdevol ben’, ‘dat ik respectvol met anderen omga’, ‘dat ik goed voor mijn kinderen zorg’ etcetera. Vervolgens vroeg ik naar aanleiding van de rode lijst wie er een negatieve eigenschap van zichzelf kon noemen en daaraan wilde werken. Er waren er altijd wel een paar die zichzelf onder de loep durfden te nemen: ‘Tk ben heel brutaal maar wil leren respectvol te zijn.’ ‘Tk ben best gierig en wil leren om guller te zijn.’ ‘Tk ben een

sloddervos en wil leren beter met mijn spullen om te gaan.’ ‘Ik lieg veel’, zei een jongen en een tienermeisje stak haar hand op en zei: ‘Juf, ik ben heel verwaand.’ Ik vroeg waarom en ze zei: ‘Ik voel me gewoon beter dan de rest, maar ik zie ook dat het niet klopt.’

De leerlingen die geantwoord hadden op een van de drie vragen kregen een soort medaille die ik gemaakt had van karton. Op de medaille stond: jij bent de toekomst van Mozambique. De meesten namen hem glunderend in ontvangst en ik stimuleerde hen thuis te vertellen waarom ze een medaille hadden gekregen.

Het verwaande meisje kwam ik maanden later tegen en nog steeds had ze de medaille om. Ze lachte naar me toen ik ernaar keek. ‘Ja juf, ik ben nog steeds bezig om nederiger te worden’, en met vaste tred liep ze verder ...

Een kapot cadeautje

In Brazilië vertelde ik vooral Bijbelverhalen en ‘ter verlevendiging’ liet ik daarbij graag iets zien of ervaren. Zo legden we een keer de kinderen op de grond om zogenaamd te gaan slapen. Terwijl ze daar zo met stijf dichtgeknepen ogen lagen, slopen we op onze tenen tussen de kinderen door en legden bij elk van hen een kikker van marsepein neer. Bij het wakker worden dus: overal kikkers. Zo waren we op een speelse manier aangekomen bij de tweede plaag in Egypte. Wanneer de verspieders met hun druiventrossen aan de beurt waren, maakten we van zwarte ballonnetjes grote druiventrossen. Een stok erdoorheen met een paar bladeren en twee kinderen kwamen als Jozua en Kaleb binnen. De Babylonische spraakverwarring beeldden we ooit uit door met bakstenen een toren te bouwen terwijl we Noors, Engels, Nederlands en Portugees door elkaar spraken. En ik reisde vanuit Amsterdam naar Rio met de bruidssluier van een vriendin in m’n koffer om het ontroerende Ezechiël 16 dichtbij te brengen.

Eens nam ik deel aan een cursus voor jeugdwerkers en deden we een oefening met een ballon. Het meest kostbare wat je bezat, zat zogenaamd in die ballon; die moest je dus uit alle macht verdedigen, terwijl je die van de ander moest proberen kapot te maken. Uiteindelijk ging zo de ballon van iedereen kapot. Deze oefening gebruikte ik

om bij een les over seksualiteit de waarde van maagdelijkheid uit te leggen. Het is als een cadeautje dat je slechts één keer in je leven aan iemand kunt geven, want je bent slechts één keer maagd. Als je nu maar één cadeautje hebt, dat je dus maar één keer weg kunt geven, is het wel goed erover na te denken aan wie je dat geeft ...

We doen een oefening: 'Neem iemand in gedachten voor wie je respect hebt, iemand die belangrijk voor je is, bij wie je je goed voelt.' Nadat de leerlingen allemaal iemand gekozen hebben, moeten ze in hun hoofd een cadeautje voor die persoon uitkiezen. 'Het hoeft niet duur te zijn, maar het moet wel iets zijn waarvan je weet dat die ander daar blij mee zal zijn.' Vervolgens komen drie leerlingen naar voren die ik een opgeblazen ballon geef. 'Het cadeautje dat je gekozen hebt voor de persoon die belangrijk voor je is, zit in deze ballon. Houd 'm dus goed vast!' Dan komt er een 'toevallige voorbijganger', meestal een Mozambikaanse collega. Deze ziet de mooie cadeautjes en wil ze wel eens van dichtbij bekijken en vasthouden. De eerste leerlinge geeft meestal zonder aarzelen haar ballon aan de 'toevallige voorbijganger' en samen beginnen ze er dan mee te spelen door deze over en weer naar elkaar te tikken. Terloops prikt de voorbijganger spelenderwijs per ongeluk de ballon kapot. Consternatie, excuus ... Na een tijdje kijkt de passant naar de tweede leerling, die angstvallig zijn ballon vasthoudt. 'Nee, je hoeft niet bang te zijn', zegt de voorbijganger, 'ik loop niet nog een keer het risico een cadeautje kapot te maken. Ik

ga er heus niet mee spelen. Vertrouw me maar. Ik wil het alleen even vasthouden.’ Soms aarzelend, soms vrijmoedig geeft de leerling dan de ballon af. Als de ander het cadeautje vervolgens aan de klas laat zien, zegt hij heel gemeen: ‘Ik heb ’m erin geluisd. Ik vind het juist hartstikke leuk om cadeautjes kapot te maken’, en paf: de ballon wordt expres lekgestoken. Zonder ook maar iets van toestemming te vragen aan de derde leerlinge, die daar nog staat met haar ballon, rukt de voorbijganger de ballon uit haar hand en maakt die van haar met geweld kapot. Drie manieren waarop het cadeautje kapot wordt gemaakt: per ongeluk, expres en met geweld. Ik vraag vervolgens aan de leerlingen hoe ze zich voelen nu hun cadeautje kapot gemaakt is. De antwoorden variëren van verdrietig tot boos en geschokt.

Dan de toepassing. De eerste leerlinge staat voor tieners die met hun cadeautje van seksualiteit/maagdelijkheid beginnen te spelen. Zonder kwade bedoelingen, velen omdat ze de hele dag door de Braziliaanse soapseries in Mozambique op tv zien, maar ze maken uiteindelijk vaak wel iets kapot. De middelste leerling staat voor met name jongens die een meisje beginnen te verleiden door lieve woordjes in haar oor te fluisteren en haar te laten geloven dat ze echt om haar geven. Niets is minder waar, ze willen slechts haar cadeautje om vervolgens tegen hun vrienden op te kunnen scheppen dat ze er weer één versierd hebben. De derde leerlinge staat voor kinderen die het slachtoffer zijn van seksueel misbruik en uiteraard leg ik dat in de les wat verder

uit. Ten slotte vertel ik hoe je het cadeautje bewaart en later gebruikt zónder het kapot te maken.

Deze les is regelmatig heftig. Meestal zie ik, na het op het eerste gezicht grappige met de ballonnen, dat er plaats gemaakt wordt voor de nodige serieuze, geschokte en soms pijnlijke gezichten. In de loop der jaren heb ik diverse leerlingen bij me gehad die vertelden verkracht te zijn, zwanger te zijn, betast te worden door eigen familieleden. Het schrijnendste geval was een 12-jarige leerlinge die na de les met me wilde praten. Ze vertelde steeds zo'n pijn in haar buik te hebben. Op m'n vraag of er soms iemand aan haar zat, boog ze haar hoofd en zei: 'Mijn vader, vanaf m'n 10e jaar.'

Ook kwam er een keer een jongen naar me toe. Een grote, stoere kerel met een leuke kop. Hij zei: 'Juf, ik heb nooit zo'n respect voor meisjes gehad. Ik zag ze altijd als gebruiksvoorwerpen, maar dat wil ik veranderen. Ik wil ze voortaan met respect bejegenen.' Dat is voor mij dan weer een cadeautje te midden van zo veel kapotgemaakte cadeautjes.